

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
 Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
 Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

NIEUW BLAD VOOR JONGE MENSEN

W e zijn gewoon in dit rubriekje aandacht te besteden aan allerlei zaken waarvan we menen dat ze iets met de ontplooiing en verspreiding van het moderne georganiseerde humanisme te maken hebben. De ene keer is dat een bijzondere bijeenkomst, die er om zo te zeggen „uit springt”, de volgende maal een pas verschenen brochure of een naar onze opvatting belangrijk artikel.

Vandaag ligt op onze schrijftafel een nieuw maandblad, dat ook van humanistische huize is, in zoverre dat het door het Humanistisch Thuisfront wordt uitgegeven. Het draagt de naam „Ego” en bedoeld te zijn een blad van en voor jonge mensen.

Eerlijk gezegd is onze kennis van bladen voor jongeren heel beperkt. We zien ze wel eens in een boekenstal hangen, meestal met de goed-nederlandse ondertitel „blad voor teeners” en hebben ze ook wel eens ingekeken. Zo te zien bestaat de inhoud in hoofdzaak uit afbeeldingen en beschrijvingen van filmsterren en andere illustre figuren uit het amusementsbedrijf. De lust om er verder in te bladeren was dan meestal over en we hebben ons tot meer met onze leeftijd overeenstemmende lectuur bepaald. Gezegd moet worden, dat „Ego”, alweer oppervlakkig bekeken, tot een andere categorie behoort. Of het daardoor in een aanwezige

behoefte zal voorzien, weten we niet. We weten ook niet, of het iets met de ontplooiing en verspreiding van het humanisme te maken heeft. Het inleidend artikel, waarin de naam wordt verdedigd en de bedoeling wordt uiteengezet, wijst dat naar ons gevoel zelfs af. Maar wellicht hebben we het niet goed begrepen, omdat hier een andere generatie dan de onze aan het woord is.

De behoefte aan dit blad zal nog moeten blijken. Aangezien het een uitgave is van het Thuisfront en militairen het gratis kunnen krijgen, zal het wel in hoofdzaak voor deze groep bestemd zijn. Dat maakt het naar onze mening voor de samenstellers niet gemakkelijker, ook al, omdat men zich niet alleen tot de mannelijke jongeren, maar ook tot de vrouwelijke wenst te richten.

Het Thuisfront heeft al eens meer een blad uitgegeven, dat „Zo” heette. Het was, als we ons goed herinneren, in hoofdzaak op de soldaten afgestemd en in humanistische kring is toen vrijwel algemeen betreurd dat het wegens gebrek aan financiële middelen moest worden opgeheven. We hopen dan ook, dat het nieuwe maandblad een beter lot beschoren is en dat het in ruime kring een goed onthaal zal vinden.

Veel succes, dames en heren ego-isten. We zijn benieuwd waar jullie naar toegaan.

Vakantie 1962

De buitenwerkcommissie van het Humanistisch Verbond organiseert de volgende kampen. Voor nadere inlichtingen: Centraal Bureau, Oudegracht 152, Utrecht.

Kinderkamp 10—12 jaar Elspeet 14—21 juli f 39,50

Tentenkamp 13—15 jaar Texel 31 juli—10 aug. f 50,—. (vol geboekt)

id. id. id. 18—28 aug. f 50,—.

Zeilkamp volw. en kinderen Langweer 4—18 aug. f 65,— per week.

lezingen voor de radio

zo. 20 mei VARA 9.45 uur: K. Cuyper: „Het Belgisch Humanistisch Verbond bestaat tien jaar”.

zo. 27 mei VARA 9.45 uur: Chr. Hennekes: „Ook dat is een... verkeersagent”.

zo. 3 juni VARA 9.45 uur: H. G. Cannegieter: „Onze Banden”.

PERSOONLIJK VOORTBESTAAN

Door de eeuwen heen — zo ver terug als gegevens beschikbaar zijn — zien wij, dat de mensheid er in overgrote meerderheid van overtuigd was, dat de dood niet het einde betekent van de menselijke persoon. Algemeen is het besef, dat wel het lichaam sterft, doch dat de geest, de eigenlijke drager van de persoonlijkheid en van het leven, blijft bestaan.

Wel krijgt met de indruk, dat lang geleden de primitieve mens zich minder heeft beziggehouden met zijn eigen voortbestaan na de dood als wel met het voortleven van overleden nabestaanden. Deze berokkenden hem veel zorg, want hij was overtuigd, dat hun geesten hem kwaad zouden doen indien hij hun ontevredenheid wekte. Ook het beeld, dat deze mensen hebben van het bestaan van de voortlevende geesten is niet aantrekkelijk, zodat het voortbestaan meer een noodlot, dan een voor de mens waardevol vooruitzicht vormt.

Dit komt nog tot uiting in een ongeveer 800 jaar voor Christus, aan de Griekse schrijver Homerus toegeschreven gedicht over de lotgevallen van de Griekse held Odysseus. Deze krijgt op zijn zwerftochten de gelegenheid om af te dalen in de onderwereld, waar de schimmen der gestorvenen vertoeven. Hij treft daar ook aan de schim van de beroemdste van alle Griekse helden Achilles en hij complementeert deze er mee, dat hij, na op aarde altijd de legerscharen te hebben aangevoerd, thans ook in het schimmenrijk aanvoerder is. Maar het antwoord van Achilles is somber; liever — zegt hij — zou hij op aarde als dagloner een zwoegend en sober leven leiden dan vorst in het schimmenrijk te zijn.

Wij kunnen hier niet alle variaties nagaan, die dit geloof in een leven na de dood in de loop der tijden en over de gehele aarde heeft vertoond. Bij onze directe geestelijke voorouders, de Grieken, treedt ongeveer 600 jaar voor Christus een duidelijke ommekeer op. Ongetwijfeld hangt dit samen met de veranderde maatschappelijke omstandigheden. Bij primitieve levensomstandigheden is de horizon van de enkele mens beperkt. Van geboorte tot dood maakt hij deel uit van een kleine gemeenschap, zijn dorp of zijn stam, en hij voelt zichzelf zo sterk als onderdeel daarvan, dat hij nauwelijks beseft, dat hij ook een zelfstandige persoon is.

Maar dit verandert, als grotere steden ontstaan en meer contacten met vreemde volken optreden. De mens kan dan ook zelf wegtrekken en elders blijvend of tijdelijk een bestaan zoeken. Hij ervaart zijn grotere vrijheid, ziet zichzelf niet meer uitsluitend als lid van zijn familie of groep. Maar daarmee verdwijnt ook de vroegere veiligheid, de oude beschutting en de mens — juist als wij nu nog — voelt zich geplaatst in een onzekere, een beangstigende wereld. Zijn wijze van handelen is ook niet meer streng vastgelegd door voorvaderlijke zeden en gebruiken; zijn persoonlijke noden en behoeften vallen niet meer samen met het welzijn van

zijn stam of volk; hij moet persoonlijke beslissingen nemen en ziet zich gesteld voor het probleem van goed en kwaad. Hadden vroegere geslachten de traditionele goden vooral gezien als de instandhouders van de natuur en de menselijke gemeenschap, nu krijgt de mens behoefte aan een meer persoonlijke verhouding tot zijn god en tevens aan het vooruitzicht op een beter leven in het hiernamaals als vergoeding voor het leed en de angst in deze wereld.

Goed komt dit naar voren in de gesprekken, die de tot de gifbeker veroordeelde Griekse wijsgeer Socrates op de dag van zijn dood met zijn vrienden voert en waarvan zijn vriend en leerling Plato een verslag heeft nagelaten. Socrates twijfelt niet: de menselijke ziel is onsterfelijk en diens lot in het hiernamaals wordt bepaald door het gedrag van de mens in dit leven. Hij voert voor deze overtuiging een aantal logische bewijzen aan, die zijn vrienden na enig tegenstribbelen vlot slikken, maar die wij thans meer spitsvondig dan overtuigend vinden.

Wij krijgen ook niet de indruk, dat hier de eigenlijke grond voor zijn geloof aan het persoonlijk voortbestaan ligt. Die is eerder te vinden in de uitvoerige schildering, die Socrates geeft van de inrichting van het hiernamaals. Slechts enkelen stijgen op ten hemel, waar alles beter en mooier is dan hier. Het zijn zij, die in dit leven wijs en goed waren, geen kwaad met kwaad vergolden en geestelijk inzicht boven lichamelijke welbehagen stelden. Hun zielen verkeren aldaar met de goden en zijn ver boven de stervelingen verheven in waarnemingsvermogen en begrip. Daarentegen zullen de erge zondaren na het laatste oordeel in de Tartaros — wij zouden thans zeggen de hel — worden geworpen. De zielen van de meeste mensen, die noch de hemel — noch de hel hebben verdiend, ondergaan gedurende zekere tijd een louteringsproces en worden daarna op aarde in een nieuw lichaam herboren — voor een her-examen zouden wij kunnen zeggen.

Socrates zegt uitdrukkelijk, dat de onsterfelijkheid van de ziel noodzakelijk is als prikkel om rechtvaardig te leven. Als de dood het einde was, zouden de boosdoeners het gemakkelijk hebben, doch de wetenschap omtrent hemel en hel betekent, dat de ziel zich slechts voor kwaad kan bewaren door in dit leven naar goedheid en wijsheid te streven. Deze overtuiging van Socrates wint in de volgende eeuwen steeds meer veld. Verschillende godsdiensten, die op deze gedachten berusten, komen naar voren, doch het Christendom weet hen te verdringen en de alleenheerschappij te winnen. De Christelijke voorstelling van het hiernamaals heeft veel trekken gemeen met die van Socrates, al wordt de mogelijkheid van de terugkeer van de ziel op aarde ontkend en is de functie van het louterende vagevuur een andere. Bovendien stelt het Christendom niet slechts, dat de ziel voortleeft, doch

het gelooft ook in een verrijzenis van het lichaam.

Bij de zendingsactiviteit van de jonge Christelijke kerk is de verzekering, dat wie in Christus gelooft na zijn dood de eeuwige zaligheid zal genieten een belangrijk wervingsmiddel. Onze nationale legende van de mislukte doop van Koning Radboud illustreert de centrale plaats, die het hiernamaals in de prediking innam. Men kan wel zeggen dat voor de Middeleeuwen het voortbestaan na de dood even reëel was als het leven op aarde. Voor de grote massa van de bevolking, die nauwelijks van huis kwam, maakten de wekelijks verhalen over hemel, hel en vagevuur, dat deze plaatsen vertrouwd klonken dan verre aardse landen en steden, waarvan maar een enkele maal een gerucht tot hen doordrong.

Deze volledige verzekerdheid over het voortbestaan na de dood maakt het begrijpelijk, dat verschillen van mening over details ervan heel ernstig werden genomen. De partijen in de bloedige godsdienstoorlogen van de 16e en 17e eeuw veroordelen elkaar mede wegens afwijkende inzichten ten aanzien van het hiernamaals. Wegens een ander antwoord op de vraag of iemand's aardse werken mede zijn plaats in de andere wereld bepalen, zijn mensen op de brandstapel gebracht en hetzelfde kon geschieden als men het bestaan van een vagevuur naast hemel en hel ontkende. Binnen het Nederlandse Protestantisme gaf het geschil tussen Gomarus en Arminius over de vraag, of de bestemming van de mens na zijn dood reeds bij zijn geboorte vaststond, aanleiding tot een fanatieke burgertwist, die een zeer onverkwikkelijke episode in onze geschiedenis vormt.

Kort na het einde der godsdienstoorlogen, in de 18e eeuw, klinken voor het eerst sinds de invoering van het Christendom weer stemmen, die het persoonlijk voortbestaan ontkennen of in twijfel trekken. Deze stemmen zijn afkomstig van personen, die met de Christelijke kerk hebben gebroken, doch allen, die zo doen, denken allerm minst eenstemmig over dit onderwerp. Zo zien wij aan de ene kant hoe tijdens de Franse revolutie de volksleider Danton wanneer hij voor de rechtbank is gedaagd, vooruitloopt op het onvermijdelijke doodvonnis en uitspreekt, dat zijn woonplaats weldra in het niets zal zijn. Maar zijn tegenstander Robespierre weet kort daarna door te zetten, dat de soevereine volksvertegenwoordigers plechtig verklaren, dat het revolutionnaire Frankrijk gelooft aan een opperwezen en aan de onsterfelijkheid van de ziel.

Wat opvalt is, dat ook binnen de traditionele Christelijke kerken een verschuiving optreedt. Natuurlijk worden de fundamentele dogma's inzake de onsterfelijkheid niet veranderd, maar er wordt met veel minder verzekerdheid over gesproken. Waar de kerken zich thans tot de onkerkelijke westerlijke wereld richten, waar zij pogingen doen tot een herkerstening, blijft het voortbestaan na de dood op de achtergrond. Zo wordt in de cursus, die de organisatie „Una Sancta” uit geeft voor niet-Katholieken slechts ongeveer 4 % van de totale plaatsruimte aan het hiernamaals gewijd. In de samenvatting van de cursus wordt dit onderwerp zelfs niet

aangevoerd, doch gaat alle aandacht naar de mysterieuze eigenschappen van de kerk en naar de persoonlijke verhouding van de gelovige tot God.

Voor al de hel wordt slechts schoorvoetend behandeld. Een aantal teksten uit de Bijbel worden aangehaald, die spreken over eeuwige straffen en over het onuitblusbare vuur en dan wordt haast verontschuldigd gezegd: „We kunnen onmogelijk al deze uitdrukkingen beschouwen als een manier van zeggen om de toehoorders bang te maken. Hier duidt de openbaring op een werkelijkheid, een straf voor degenen, die niet sterven in God's vriendschap.” Nog duidelijker komt een verlegenheid met dit geloofspunt tot uiting in een volgende passage: „Wij weten zeker uit de openbaring, dat de verwerping een straf is, maar wij moeten ons niet laten verleiden tot vragen als deze: hoe is dit in overeenstemming met God's liefde en barmhartigheid? Hoe kan men in de hemel gelukkig zijn als men weet, dat anderen zo lijden?”

Hoe staan wij, moderne onkerkelijken, tegenover de eeuwenoude vraag, wat het lot van de mens na zijn dood is? Het is begrijpelijk, dat onder ons, die niet zijn gebonden aan bepaalde leerstellingen hierover, de meningen zullen uiteenlopen. Waarin de meesten van ons wel zullen overeenstemmen, is in het besef, dat wij op dit gebied niets zeker weten; dat het bij ons om onderstellingen of op zijn hoogst om verwachtingen gaat.

Ook velen onder ons valt het soms moeilijk, ons te schikken in de beperktheid van ons bestaan. Dat de wereldsgeschiedenis voortgaat wanneer ons ik er niet meer bij is: natuurlijk weten we dat wel, maar het kan moeilijk vallen, dit ook innerlijk volledig te aanvaarden. Wij begrijpen, hoe door de eeuwen heen mensen door de hoop op een eeuwig leven zijn gefascineerd.

Maar: iets begrijpen is niet hetzelfde als het aanvaarden of delen. Als humanisten zijn wij bereid tot redelijke verantwoording en we zien in, dat iets niet waar en zelfs niet waarschijnlijk wordt omdat het vele mensen — eventueel onszelf inbegrepen — aantrekt. Een opstanding van het lichaam volgens de oud-Christelijke overtuiging zal ons wel te onwaarschijnlijk voorkomen. Trouwens, de reeds aangehaalde Una Sancta-cursus, die dit leerstuk uiteraard niet kan verzwijgen, verzwakt de betekenis ervan wel in sterke mate als het stelt: „Zeker is het dat wij (na de opstanding) een lichaam zullen hebben, maar van een volkomen andere soort als het aardse.”

Indien onkerkelijken een verwachting inzake persoonlijk voortbestaan na de dood hebben, zal dit veelal zijn in de vorm van een voortleven van de geest of de ziel van de mens. De twijfelmoedigen vragen zich echter af of datgene, wat wij de geest van een mens noemen, de eigenschappen van verstand en gemoed, die wij in onze medemensen zo kunnen waarderen, wel iets is, wat op zichzelf kan voortbestaan.

Maar belangrijker dan de filosofische twijfel aan de mogelijkheid van een persoonlijk voortbestaan, is de groeiende twijfel aan de waarde ervan. Het terugzien van hen, die ons lief waren: het klinkt op het eerste ge-

(vervolg op pagina 4 onderaan)

Deze wonderlijke man werd in het begin van 1659 in Middelburg geboren als de derde zoon van Arent Roggeveen en Maria Storm. De vader was een wiskundige, die ook les gaf in zeevaartkunde en astronomie, nog liefhebberde in literatuur, zich gretig begaf in theologische disputen — en bovendien een aanstelling had als proever van wijnen, als landmeter. Niet geheel op zichzelf stond daarbij dat hij een plannenmaker was voor de ontdekking van het destijds mysterieuze Zuidland.

Jacob kreeg een degelijke opleiding, bezocht de Latijnse school en studeerde later, vermoedelijk in Frankrijk aan de universiteit van Saumur. Men vermoedt, dat Roggeveen aanvankelijk theologie heeft gestudeerd, maar hij verwisselde in elk geval Gods woord voor het Corpus Juris.

Er zijn dan een aantal jaren waarin we weinig of niets van zijn levensloop vernemen. Van belang is het te weten, dat hij zich in 1693 in zijn geboortestad als notaris vestigde. Hij heeft daar midden in de kerkelijke twisten verkeerd, die rondom de vrijgeest Marinus Booms opblaaiden. We weten dat hij een goed vriend was van Booms. Maar het is aan te nemen dat de grond te heet onder zijn voeten werd. Op 29 oktober 1706 bleek hij een aanstelling verkregen te hebben vanwege de Heren Zeventien tot Raad van Justitie te Batavia.

Hij geraakt weer uit het oog. We weten maar enkele dingen uit de volgende periode. Een jaar na zijn aankomst op Java trouwde hij met mejuffer A. A. Clement. Het huwelijk moet echter van korte duur zijn geweest, want toen hij in november 1714 in Nederland terugkeerde was hij weduwnaar. Hij leidde hier een zwervend bestaan, door geen verwant of beroep ergens duurzaam gebonden. In Delfshaven, in Zierikzee, in Arnemuiden verbleef hij enige tijd, terwijl hij zich meer en meer ging mengen in de kerkelijke opschudding dier dagen. Hij ging om met Booms, met Dina Danø, bijgenaamd dominee Dina, de voormalige huishoudster van de ketter Pontiaan van Hattem, een vrouw die door haar vrienden werd vereerd als een profetes. Ook logeerde hij wel bij de

burgemeester van Arnemuiden, Pieter Wilt-schut, die ook in kwade reuk stond.

Wat waren die denkbelden van deze lieden? Zij beschouwden God als strikt onderworpen aan de noodzakelijkheid van zijn eigen natuur en derhalve niet vrij. Tussen zedelijk en goed kwaad zagen zij daardoor geen principieel onderscheid. Want waar alles niet anders dan overeenkomstig Gods wil kan geschieden, is het onjuist zich over de wisselvalligheden van het leven te bekommeren. Godsdienst bestond voor hen niet uit doen, maar uit lijden. Het is duidelijk dat dit een buitengewoon aanstootgevend vorm van godsgeloof was voor het actieve, rancuneuze en onaristocratische Calvinisme van die dagen.

Roggeveen stelde een boek samen uit de geschriften van Pontiaan van Hattem, gericht tegen het destijds heersende geloof. Onmiddellijk sprong men er op. De kerkelijke overheid drong er bij de stedelijke op aan maatregelen tegen de onverlaat te nemen. Ik zou 'n ieder willen raden bij Dr. Borsius (Arch. v. Kerkg. 1841) de letterlijke tekst van de aantijging nauwkeurig te lezen om zich er van te vergewissen tot welke moordzucht formele fanatici toch nog schriftelijk in staat zijn.

Hij werd uit Middelburg gewezen. Hij zwierf weer. In Amsterdam gaf hij nog twee delen van zijn werk uit.

Maar weer nam zijn leven een wending. Hij ging het ideaal van zijn vader vervullen: de ontdekking van het mysterieuze Zuidland. Op last van de West-Indische Compagnie vertrekt hij op 1 augustus 1721 met drie schepen van Texel. — Natuurlijk werd het een mislukking, alleen Paaseiland en de Samoagroep kwamen op de kaart — maar u moet het verhaal lezen bij L. W. de Bree!

In juli 1723 keerde Roggeveen teleurgesteld terug. Nog een vierde deel van zijn levenswerk gaf hij uit. Er werd een enkele keer nog op hem gescholden. Formeel was zijn leven mislukt, zijn ideaal van een eigen geloof gekneusd. Maar hij is niet vergeten.

P. SPIGT

(vervolg van pagina 3)

hoor zo aanlokkelijk. Maar hadden wij hen niet lief zoals zij op aarde waren, met al hun dagelijkse, geestelijke en lichamelijke eigenaardigheden, en zou een ontmoeting met hun geest of met een „volkomen ander soort” lichaam veel voor ons betekenen?

Nog belangrijker: is een eeuwig leven, een eeuwig geluk niet een ondoordachte wensdroom? Ik hoop, dat velen Uwer met mij dit leven mooi en boeiend vinden, maar is dit niet juist, omdat het vergankelijk, omdat het eindig is? Is het meest ontroerende op deze wereld niet het jonge leven, een nieuw

mensenkind? Wat zou een leven zonder deze voortdurende vernieuwing vlak en vervelend zijn.

Maar de onvermijdelijke tegenhanger van nieuw jong leven is het verdwijnen van het oude. Wij ouderen, die plaats moeten maken, wij aanvaarden ons persoonlijk einde omdat wij inzien hoe belangrijk, hoe waardevol de voortdurende vernieuwing van het leven is. De mensheid gaat door, de mens eindigt. Wie zijn verbondenheid met de mensheid werkelijk ervaart, erkent dit als goed en vraagt geen persoonlijk voortbestaan.

J. P. MAZURE